

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego

DOZ-OAiK.650.424.2024.BS
Warszawa, 15 lipca 2024 r.

Decyzja

Po rozpatrzeniu odwołania Fundacji Trinitas Artis, reprezentowanej przez prof. dr. hab. Andrzeja Szadejko, z 11.04.2024 r. (data wpływu: 26.04.2024 r.), od decyzji Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku z 27.03.2024 r., znak: RD.5144.54.2023, *pozwalającej Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św. Wawrzyńca w Różynach, na prowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich przy instrumencie organowym Friedricha Rudolfa Dalitza z 1787 r., znajdującym się w kościele pw. Św. Wawrzyńca w Różynach, wpisanym do rejestru zabytków ruchomych pod numerem B-1441 decyzją Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku z dnia 21.10.2009 r., obecnie pod numerem B-47, w zakresie określonym w przedłożonym programie prac autorstwa prof. dr hab. Romana Peruckiego z dnia 1.02.2024 r. (Program konserwatorski i restauratorski), opieczętowanym pieczęcią WUOZ w Gdańsku, stanowiącym integralną część niniejszej decyzji, w sposób wskazany w tej decyzji, z warunkami pozwolenia oraz terminem ważności pozwolenia do dnia 31.12.2025 r. - działając na podstawie art. 7 pkt 1, art. 36 ust. 1 pkt 1, art. 89 pkt 1 i art. 93 ust. 1 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 r. poz. 840, j.t.) oraz art. 138 § 1 pkt 1 Kodeksu postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 572),
orzekam:*

- utrzymać w mocy zaskarżoną decyzję.

Uzasadnienie

Przedmiotowa sprawa została wszczęta wnioskiem Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Wawrzyńca w Różynach, reprezentowanej przez Proboszcza Parafii, złożonym w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Gdańsku w dniu 24.10.2023 r., o wydanie pozwolenia na prowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich przy instrumencie organowym Friedricha Rudolfa Dalitza z 1787 r., znajdującym się w Kościele pw. św. Wawrzyńca w Różynach. Do wniosku dołączono *Program prac* autorstwa prof. dr hab. Romana Peruckiego z dnia 1.02.2024 r., zawierający *opis stanu zachowania zabytku, wskazanie oczekiwanych efektów prac oraz wskazanie czynności, metod, materiałów i technik wykonania rekonstrukcji i renowacji organów.*

Stowarzyszenie Fundacja Trinitas Artis złożyło wniosek o uznanie za stronę w postępowaniu. Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków postanowieniem z dnia 22.01.2024 r. dopuścił ww. Stowarzyszenie na prawach strony do przedmiotowego postępowania.

Następnie Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków rozpatrzył ww. wniosek wydając decyzję z 27.03.2024 r., znak: RD.5144.54.2023, którą pozwolił Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Wawrzyńca w Różynach, na wnioskowane prace w zakresie określonym w przedłożonym programie prac autorstwa prof. dr hab. Romana Peruckiego, w sposób

Informacja dotycząca zasad przetwarzania danych osobowych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz praw osób, których dane są przetwarzane została zamieszczona na stronie <http://bip.mkidn.gov.pl> w zakładce ochrona danych osobowych.

wskazany w tej decyzji, z warunkami pozwolenia oraz terminem ważności pozwolenia do dnia 31.12.2025 r.

Sposób prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich, zgodnie z ww. programem konserwatorskim:

1. Oczyszczenie instrumentu z wszystkich małych nieoryginalnych elementów w organach: po zdemontowaniu i wymontowaniu wiatrownic należy zabezpieczyć wszystkie elementy drewniane we wnętrzu szafy organowej i podłogi, zakonserwować preparatami owadobójczymi, należy zdemontować deski zasłaniające nieme pola prospektu, odtworzyć wieszaki dla piszczałek prospektowych.
2. Miechy i kanały powietrzne: demontaż istniejącego miecha magazynowego, rekonstrukcja 2 miechów klinowych o historycznej konstrukcji wg wzorca z Krzywego Koła, zakup i podłączenie elektrycznej dmuchawy w obudowie i ustawienie jej obok miechów na poziomie chóru, naprawa kanałów powietrznych, kłoców piszczałkowych włącznie z kłocami prospektowymi, ustalenie ciśnienia powietrza na poziomie 60-70 mm słupa wody;
3. Wiatrownice: kompleksowa renowacja i konserwacja wiatrownic, uzupełnienie brakujących ławeczek piszczałkowych o konstrukcji analogicznej do zachowanych fragmentów, naprawa sprężyn, cięgieł, oskórowanie wentyli tonowych, uszczelnienie kanceli tonowych, wykonanie oskórowania komór powietrznych, wykonanie napraw zasuw rejestrowych i podłoża pod nimi;
4. Traktura gry i rejestrowania: przegląd, naprawa uszkodzonych części lub uzupełnienie brakujących części (abstrakty drewniane, wałki skrętne drewniane, kątowniki metalowe na wzór istniejących oryginalnych), przywrócenie włączników rejestrowych (kołki) do pierwotnego stanu na wzór organów w Krzywym Kole;
5. Stół gry: zbudowanie nowych klawiatur manułowej i pedałowej o historycznej konstrukcji na wzór organów z Pasłęka w zakresie materiałów i kolorystyki, wykonanie nowych manubriów (na wzór Krzywego Koła), rekonstrukcja nazw rejestrów (napis wyciskane na skórze ze złotymi literami na wzór Krzywego Koła), rekonstrukcja pulpitu nutowego i ławki organowej na wzór organów z Pasłęka;
6. Piszczałki: renowacja zachowanych piszczałek drewnianych i metalowych, wykonanie brakujących piszczałek w historycznej geometrii i menzurze z wykorzystaniem odpowiedniego, historycznie uzasadnionego materiału stopu metalu i drewna na wzór organów w Pasłęku, z wykorzystaniem menzur piszczałek istniejących organów w Różynach i rozmiarów wiatrownic (menzury głosów należy dostosować do wielkości otworów w wiatrownicach, menzury piszczałek prospektowych należy dostosować do wycięć zachowanych trzymaków), analiza stopu metalu zachowanych piszczałek prospektowych, analiza menzur zachowanych oryginalnych piszczałek drewnianych, rekonstrukcja brakujących piszczałek wg istniejących menzur, konserwacja i renowacja wszystkich piszczałek z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej;

7. Szafa organowa: uruchomienie zamków oraz wykonanie brakujących okuć w historycznej manierze wg wzoru z Krzywego Kola, drobne naprawy elementów drewnianej szafy organowej;
8. Montaż, intonacja: montaż całych organów i wykonanie próby ciśnienia powietrza z piszczawkami oryginalnymi;
9. Cimbelstem: naprawa i uzupełnienie urządzenia poprzez doprowadzenie kanału powietrznego (ze środka wiatrownicy manuatu), budowa dzwonek o historycznej konstrukcji.

Odwołanie od powyższej decyzji złożył w terminie ustawowym przedstawiciel Fundacji Trinitas Artis, prof. dr hab. Andrzej Szadejko, odnosząc się krytycznie do programu prac przy przedmiotowym obiekcie autorstwa prof. dra. hab. Romana Peruckiego. Zdaniem Skarżącego, w dołączonym do wniosku programie prac nie zawarto *szczegółowego harmonogramu działań wraz z opisem metodologii, technologii, zakresu prac oraz wykazu użytych i niedozwolonych materiałów w odniesieniu do wszystkich elementów tych organów, z podziałem na elementy zabytkowe i odtwarzane*. Podkreślono przy tym, że program prac konserwatorskich powinien być w miarę możliwości poprzedzony dokładną kwerendą i inwentaryzacją. Na zakończenie odwołania Skarżący wniósł o przekazanie całej dokumentacji *do zaopiniowania nowopowstałej jednostki NID-u, powołanej specjalnie do tematyki organowej*.

Organ odwoławczy stwierdza co następuje.

Materialnoprawną podstawę rozpatrywanego orzeczenia stanowi art. 36 ust. 1 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zgodnie z którym *pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków*.

W niniejszej sprawie zastosowanie mają również przepisy rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. *w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków* (Dz. U. 2018 poz. 1609), określające m.in. tryb wydawania pozwoleń na prowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich.

Właściwość rzeczowa organu ochrony zabytków w rozpatrywanej sprawie wynika z faktu, że instrument organowy Friedricha Rudolfa Dalitza, pochodzący z 1787 r., znajdujący się w kościele pw. św. Wawrzyńca w Różynach, został wpisany do rejestru zabytków ruchomych pod numerem B441 decyzją Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku z dnia 21.10.2009 r., obecnie pod numerem B-47, z uwagi na wartości artystyczne, historyczne i naukowe.

Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w uzasadnieniu zaskarżonej decyzji wskazał, że wzięt pod uwagę wystąpienia obu stron postępowania, *których przedstawiciele reprezentują wysoką wiedzę i doświadczenie w zakresie konserwacji instrumentów organowych* oraz stwierdził, że *realizacja zawartego w przedmiotowym programie zakresu prac nie wpłynie negatywnie na zachowane wartości instrumentu. Celem prac*

konserwatorskich jest ich przywrócenie do stanu pierwotnego., poprawa ich stanu technicznego i przywrócenie wartości artystycznych.

Istotą postępowania w sprawie pozwolenia na prace przy zabytku jest ocena planowanego zakresu prac konserwatorskich i renowacyjnych w aspekcie ochrony zabytków przez wyspecjalizowany organ w zakresie jego właściwości rzeczowej. Oceniając, czy dane zamierzenie jest dopuszczalne ze względów konserwatorskich, organ ochrony zabytków kieruje się ogólną zasadą, unormowaną w art. 4 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zgodnie z którą *ochrona zabytków polega m.in. na zapobieganiu przez organy administracji publicznej zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytku.*

Generalny Konserwator Zabytków, działając z upoważnienia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w trakcie procedowania tej sprawy zlecił wykonanie specjalistycznej opinii, dotyczącej oceny poprawności wnioskowanego programu prac konserwatorskich i restauratorskich, po dokonaniu ewentualnych oględzin omawianego instrumentu organowego z udziałem stron lub ich pełnomocników i sporządzeniu protokołu z tej czynności oraz wykonanie dokumentacji fotograficznej.

W otrzymanej opinii Narodowego Instytutu Dziedzictwa z 18.06.2024 r., sporządzonej przez Zespół ds. organów Historycznych NID, we wnioskach końcowych stwierdzono, że zaskarżona decyzja wraz z programem prac i zastrzeżeniem warunków tego pozwolenia, są wystarczającą podstawą do realizacji prac konserwatorsko-organmistrzowskich przy organach w kościele pw. św. Wawrzyńca w Różnachs - *we właściwy sposób.*

W opinii wyjaśniono, że omawiane organy są instrumentem unikatowym, reprezentującym wysokie wartości historyczne, artystyczne i naukowe. *Instrument przetrwał do naszych czasów w stanie destruktu, jednak stopień zachowania historycznej substancji oraz śladów na niej pozostawionych pozwala na stwierdzenie wysokiego poziomu rzemieślniczego i artystycznego ich twórcy.* Zabytek jest sygnowany na największej piszczalce prospektowej przez jednego z najważniejszych organmistrzów gdańskich doby baroku - Friedricha Rudolfa Dalitza - z datą 1781. Zaznaczono, że żaden z instrumentów tego organmistrza nie został dotąd poddany pracom konserwatorsko-rekonstrukcyjnym, *dlatego zamiar konserwacji organów w Różnachs jest godny nie tylko pochwały, ale i wielkiej uważności w zakresie szczegółowych działań.*

W ocenie opiniodawców, zatwierdzony przez Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków program prac autorstwa prof. dr. hab. Romana Peruckiego, do którego uwagi zgłosiła Fundacja Trinitas Artis, *w głównych założeniach jest prawidłowy, gdyż zaplanowane w nim prace dotyczą konserwacji możliwie jak największej liczby elementów historycznych oraz rekonstrukcji elementów brakujących w oparciu o wyniki przyszłych badań instrumentoznawczych i archiwalnych.* Docelowego efektu nie można określić ani jako całkowitej rekonstrukcji, ani też jako konserwacji sensu stricto.

Jednocześnie w opinii zauważono, że przy obiekcie nie przeprowadzono szczegółowego rozpoznania, a w przedstawionym do zaopiniowania programie prac konserwatorskich nie wyekspozowano w wystarczający sposób konieczności prowadzenia badań konserwatorskich, badań porównawczych oraz badań historycznych. Tymczasem w ocenie NID analiza porównawcza w przypadku tego obiektu jest niezbędna, *ponieważ mamy do*

czynienia z organami zdekompletowanymi, pozostającymi w stanie destruktu, a więc wymagającymi częściowej rekonstrukcji, do której podstawy zdobyć można jedynie przez szczegółowe badania śladów w omawianym obiekcie oraz obiektach pokrewnych. W wypadku organów w Różynach instrumenty referencyjne to: Osice 1761 i Krzywe Koło 1791 oraz (w zakresie piszczałek prospektowych - Stegna 1798).

Tym niemniej zarekomendowano *podejmowanie stosownych decyzji na kolejnych etapach prac, w miarę rozpoznawania instrumentu, w oparciu o decyzje komisji konserwatorskiej.* Wskazano bowiem, że *szereg szczegółowych decyzji dotyczących zakresu prac konserwatorskich można podjąć dopiero po dokonaniu całkowitego demontażu organów i inwentaryzacji ich części, wykonanej w warsztacie organmistrzowskim, częściowo zaś po inwazyjnych badaniach instrumentoznawczych obiektu.* Dotyczy to ostatecznego wyboru głosów organowych instrumentu, który na obecnym etapie rozpoznania jest przedwczesny, a zaproponowane rozwiązania uznać należy za propozycje hipotetyczne i wymagające dalszych badań. Dla niektórych elementów przewidzianych w programie prac do rekonstrukcji w kręgu organ mistrza Dalitza istnieje kilka możliwych rozwiązań, które stosowane były przez warsztat budowniczy w sposób zindywidualizowany dla każdego instrumentu.

W celu zapewnienia bezpieczeństwa zabytku oraz prawidłowości prowadzonych prac, a także zmniejszenia ryzyka uszkodzenia obiektu (rozumianego jako zatarcie śladów lub wprowadzenie nieadekwatnych rozwiązań), wskazane byłoby przeprowadzenie opisanych w tej opinii badań konserwatorskich, historycznych i porównawczych jako istotnego i nieodzownego elementu uzupełnienia postępowania konserwatorskiego.

Podkreślono przy tym okoliczność, że w wydanej przez konserwatora decyzji, w warunkach pozwolenia, prawidłowo została uwzględniona konieczność zawiadomienia organu o wszystkich okolicznościach ujawnionych w toku prowadzenia prac, które mogą mieć wpływ na stan zachowania zabytku i zakres prowadzenia tych prac. Taki warunek pozwolenia interpretuje się jako *informacje zdobyte przy kolejnych etapach demontażu i szczegółowego rozpoznania zabytku, o których zawiadomienie jest jednoznaczne z przedstawieniem Pomorskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków wyników badań i poddaniu ich weryfikacji przez powołaną przez PWKZ komisję konserwatorską, będącą merytorycznym wsparciem dla urzędu nieposiadającego pracowników z zakresu organologii i organmistrzostwa.*

W ocenie organu odwoławczego, powyżej fragmentarycznie zacytowana opinia Narodowego Instytutu Dziedzictwa wyjaśnia istotne dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy okoliczności, wymagające wiadomości specjalnych, jest rzeczowo i przekonująco uzasadniona, logiczna, zupełna i wiarygodna. Dodać należy, że dokonany ustaleniom faktycznym w sprawie nie można postawić zarzutu sprzeczności z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego. Taka sprzeczność zachodzi wtedy, gdy powstaje dysharmonia pomiędzy materiałem dowodowym zgromadzonym w sprawie, a konkluzją, do jakiej dochodzi biegły na podstawie tego materiału.

Z akt sprawy wynika bowiem, że w omawianym przypadku wybrana została jedna z prawidłowych metod postępowania konserwatorskiego, polegająca na skonstruowaniu ogólnego programu prac, zakładającego prowadzenie badań konserwatorskich

uszczegółowiających sposób działania (np. kształty elementów zastosowane w mechanizmie) w czasie demontażu i w toku prac (równoległe z badaniami historycznymi i porównawczymi), a w wypadku zaistnienia nowych ustaleń budzących wątpliwości - zgłoszenie do Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i ewentualna konsultacja z komisją konserwatorską.

W uzyskanej w toku postępowania opinii NID wymieniono najistotniejsze grupy zagadnień wymagających komisyjnych ustaleń, na dalszych etapach prowadzenia prac.

Należy także dodać uwagę, że nawet w sytuacji, gdy pożądanym byłoby, aby wniosek zawierał wskazaną przez Skarżącego dokumentację, brak jest podstaw prawnych do wymagania od wnioskodawcy dokumentacji niewymienionej w ww. rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r., jako koniecznego elementu wniosku, a także badań nieistniejących w dacie orzeczenia kończącego postępowanie prowadzone w sprawie wydania pozwolenia. Stosownie bowiem do §3 ww. rozporządzenia, do wniosku o wydanie pozwolenia na prowadzenie prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, dołącza się program prac albo badań, zawierający imię i nazwisko autora oraz informacje niezbędne do oceny wpływu prac lub badań na zabytek, w szczególności: *1) opis stanu zachowania zabytku; 2) wskazanie oczekiwanych efektów prac lub badań; 3) wskazanie przewidzianych do wykonania czynności, z podaniem metod, materiałów i technik.*

Dla zapadającego w tej sprawie rozstrzygnięcia istotna jest także okoliczność, że przeprowadzenie badań konserwatorskich oraz badań porównawczych zabytkowych organów przed zatwierdzeniem programu prac, byłoby niewykonalne w terminach narzuconych przez Rządowy Program Odbudowy, z którego Parafia uzyskała już dofinansowanie na prace konserwatorskie, co wiązałoby się z utratą przyznaných środków finansowych. Tymczasem konserwacja tak wartościowych, zabytkowych organów, stanowi istotny interes społeczny.

Jednocześnie godzi się w tym miejscu wskazać, że stosownie do przepisu art. 47 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, *wojewódzki konserwator zabytków może wznowić postępowanie w sprawie wydanego pozwolenia, o którym mowa w art. 36 ust. 1, a następnie zmienić je lub cofnąć, w drodze decyzji, jeżeli w trakcie wykonywania badań, prac, robót lub innych działań określonych w pozwoleniu wystąpiły nowe fakty i okoliczności, mogące doprowadzić do uszkodzenia lub zniszczenia zabytku.*

Powyższy przepis oznacza zatem, że jeśli dalsze kontynuowanie prac konserwatorskich zgodnie z pozwoleniem może doprowadzić do zniszczenia bądź uszkodzenia zabytku, to organ ochrony zabytków wznawia postępowanie w tej sprawie. Dotyczy to w szczególności sytuacji, gdy zagrożenia dla zabytku nie dało się przewidzieć w dniu wydawania tego pozwolenia, kiedy powstanie nowych faktów i okoliczności obiektywnie było nie do przewidzenia w chwili wydawania pozwolenia bądź wynikało z niewłaściwego rozpoznania obiektu, wynikającego z braku odpowiednich badań poprzedzających fazę projektowania.

Konkludują powyższe ustalenia organ odwoławczy stwierdził, że zaskarżona decyzja Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków nie narusza prawa i jest zasadna merytorycznie.

Decyzja niniejsza jest ostateczna w administracyjnym toku instancji.

Pouczenie:

Strona, która uważa, że decyzja ta narusza prawo, może wnieść na tę decyzję skargę do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie, w terminie 30 dni od dnia doręczenia decyzji. Skargę wnosi się za pośrednictwem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Wpis sądowy od skargi wynosi 200 zł. Stronie, na jej wniosek złożony przed wszczęciem postępowania lub w toku postępowania, może być przyznane prawo pomocy. Prawo pomocy obejmuje zwolnienie od kosztów sądowych w całości lub w części oraz ustanowienie adwokata albo radcy prawnego, doradcy podatkowego lub rzecznika patentowego. Wniosek o przyznanie prawa pomocy wolny jest od opłat sądowych.

Z up. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Sekretarz Stanu
Generalny Konserwator Zabytków

Bożena Żelazowska

[dokument podpisany elektronicznie]

Otrzymują:

1. Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Wawrzyńca, ul. Kościelna 8, 83-031 Łęgowo
2. Prof. dr hab. Andrzej Szadejko, Fundacja Trinitas Artis, ul. Kolarska 8b, 80-180 Gdańsk
3. Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku

a/a